

61. Slav mitolojisinde kurban ritüeli¹

Çiğdem DADAK²

APA: Dadak, Ç. (2024). Slav mitolojisinde kurban ritüeli. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (39), 1020-1028. DOI: 10.29000/rumelide.1469458.

Öz

Kozmosu anlamlandırabilmek için her kültür bir yöntem olarak kendi mitoslarını yaratmıştır. Bunlar her toplumun kendine ait bir öz oluşturduğu en eski ve en güçlü anlatılar, hikayeler veya efsanelerdir. Nesillerin geçmiş yaşamlarına ayna tutan mitoslar, geçmişle günümüz coğrafyasında bir köprü kurar. Tarih, antropoloji, arkeoloji, karşılaştırmalı dilbilim, folklor, etnografya vb. bilim dallarıyla yapılan interdisipliner çalışmalar ve verilerle aydınlatılan Slav mitolojisi, hem kendine özgü temel unsurlara sahip olup hem de geniş açılı temalardan oluşmaktadır. Yaşamın gizemini, evrenin bilinmezliğini çözmeye çalışan insanoğlu, evrenle ve onun genel düzeniyle ilgili çıkarımlarda bulunmuş, evrene uyum sağlayarak onu gözetmeye çalışmıştır. Diğer birçok kavimde olduğu gibi, Slav topluluklarında da kozmik dengeyi korumanın yollarından biri, tanrılara veya çeşitli mitolojik varlıklara törenler ve kurban ritüelleri düzenlemek olmuştur. Çoktanrılı dinlerden de öncesinde başlayarak günümüze kadar gelmiş ve etkilerini sürdürmekte olan kurban ritüeli, insanlık tarihi kadar eski evrensel bir ibadettir. Kurban, toplumdan topluma farklılıklar gösterse de çeşitli kültürlerde birbirine çok benzeyen özdeş bir ritüeldir. Bu çalışmada öncelikle bilim insanları tarafından terimsel olarak farklı varyasyonlarla adlandırılmakta olan “mitos” kavramı genel bir çerçevede ele alınmış, bu kavramın mitolojideki önemi vurgulanmış, sonrasında ise Slav topluluklarının mitolojisinde yer alan Kurban ritüelleri mitosların temelinde ele alınarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Slav mitolojisi, mitos, kurban, ritüel

¹ **Beyan (Tez/ Bildiri):** Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Çıkar Çatışması: Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.

Finansman: Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.

Telif Hakkı & Lisans: Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.

Kaynak: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.

Benzerlik Raporu: Alındı – Turnitin, Oran: %4

Etik Şikayeti: editor@rumelide.com

Makale Türü: Araştırma makalesi, **Makale Kayıt Tarihi:** 21.02.2024-**Kabul Tarihi:** 20.04.2024-**Yayın Tarihi:** 21.04.2024; **DOI:** 10.29000/rumelide.1469458

Hakem Değerlendirmesi: İki Dış Hakem / Çift Tarafli Körleme

² Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü / Dr., Ardahan University, Faculty of Humanities and Sciences, Department of Russian Language and Literature (Ardahan, Türkiye), cigdemdadak@ardahan.edu.tr, **ORCID ID:** 0000-0001-7318-0979, **ROR ID:** https://ror.org/042ejbk14, **ISNI:** 0000 0004 0399 2738

Sacrificial ritual in Slavic mythology³

Abstract

Every culture has created its own myths as a method to comprehend the cosmos. These are the oldest and most potent narratives, stories, or legends that form the essence unique to each society. Myths, which reflect the lives of past generations, serve as a bridge between the past and the present geography. Slavic mythology, illuminated by interdisciplinary studies and data from fields such as history, anthropology, archaeology, comparative linguistics, folklore, and ethnography, comprises both distinctive fundamental elements and broad themes. Humanity, in its quest to understand the mysteries of life and the universe's unknowns, has made deductions about the universe and its general order, striving to harmonize with and observe it. Like many other civilizations, maintaining cosmic balance in Slavic communities has involved organizing ceremonies and sacrificial rituals for gods or various mythological beings. The sacrificial ritual, which has persisted from pre-polytheistic times to the present, is as ancient and universal a form of worship as human history itself. Though sacrifices vary from society to society, they are essentially identical rituals that bear striking similarities across various cultures. In this study, the concept of "myth," which is terminologically approached differently by scholars, is first examined in a general framework, emphasizing its importance in mythology. Subsequently, sacrificial rituals in Slavic mythology are examined as part of the foundation of myths.

Keywords: Slavic mythology, mythos, sacrifice, ritual

Giriş

Etimoloji, etnoloji, filoloji, vb. bilim dalları ile olan güçlü bağı sayesinde kültür incelemelerinin temelinde yer alan, bir toplumun fertlerinin yaşama dair düşüncelerini, deneyimlerini ve ortak bilincini simgesel olarak temel inanç esaslarına yönelerek tasvir eden ve bilime dayanan paydaş düşünce sisteminin ortaya çıkmasını sağlayan mitoloji; bir ulusun geçmişteki evreni idrak etme şeklidir (Saluk, 2016: 7). Bu bağlamda bir toplumun içerisinde bulunduğu kozmosu anlamlandırmasında mitolojinin önemli bir etken olduğu söylenebilir.

Bu çalışmada “*mitos*” (*mythos*) olarak belirtilecek olan mitoloji kavramı, bilim insanları arasında ortak bir uzlaşı olmadan “*mit*”, “*mitos*”, “*söylence*” ve “*efsane*” şeklinde değişik biçimleriyle kullanılmaktadır. Slav mitoslarında kurban ritüelini ele almadan önce bilim camiasındaki “mitos” tanımlarına kısaca değinmek yerinde olacaktır.

³ **Statement (Thesis / Paper):** It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation process of this study and all the studies utilised are indicated in the bibliography.

Conflict of Interest: No conflict of interest is declared.

Funding: No external funding was used to support this research.

Copyright & Licence: The authors own the copyright of their work published in the journal and their work is published under the CC BY-NC 4.0 licence.

Source: It is declared that scientific and ethical principles were followed during the preparation of this study and all the studies used are stated in the bibliography.

Similarity Report: Received – Ithenticate, Rate: 4

Ethics Complaint: editor@rumelide.com

Article Type: Research article, Article Registration Date: 21.03.2024-Acceptance Date: 20. 04.2024-Publication Date: 21. 04.2024; DOI: 10.29000/rumelide.1469458

Peer Review: Two External Referees / Double Blind

Donna Rosenberg mitosları “**söylenceler**” olarak adlandırır ve söylencelerin ise, bir toplumun düşünce tarzını, hayata bakış açısını, öğretilerini temsil eden, o toplumun kültürü tarafından değer verilen ve gözetilen insani deneyimlerin birer simgesi olan manevi değerleri yansıtan öyküler olduğunu ifade eder. Ölümü, doğal olayları ve kökenleri konu edinebilmekte olan söylenceler, tanrıların özelliklerini ve görevlerini tasvir eder veya kahramanlık öyküleri aracılığıyla cesur, ahlaklı ve adil tutum ve yaklaşımlara öncülük eder. İnsanları büyük bir evrenin bütünleyici bir parçası olarak tanımlayan söylenceler, folklorik öğelerin yanı sıra efsanevi öyküleri de kapsayabilir, hayatın içerisindeki tüm gizemli ve ihtişamlı şeyler için bir “huşu” duygusu sunar. Tüm dünya söylencelerinde yer alan ortak temalar ve onların işlenişleri, insanları tarih boyunca birbirine bağlamıştır. İnsanların özünü ve başkalarıyla olan ilişkilerini anlamamanın en önemli yollarından birisi olan söylenceler, kişiler ve onların kozmostaki konumlarıyla alakalıdır (Rosenberg, 2003: 11).

Barry B. Powell “**Klasik Mitoloji**” adlı eserinde mitosları, ana karakterlerin doğaüstü varlıklar olduğu, yaşadığımız dünyanın, ya da bazı yönlerinin neden öyle olduğunu açıklayan hikayeler (**ilahi/ gerçek mitoslar**), kadın veya erkek, geçmişte yaşamış insanların gerçekleştirdikleri kahramanlıkları konu alan, kökeni Latince “okunması gereken şeyler” anlamında kullanılan “legenda” sözcüğünden gelen (**efsaneler/sagalar**) ve kahramanları sıradan insanlar ya da hayvanlar olan, dinleyicilerini eğlendiren, bazı istenen davranış kalıplarını öğretmeyi veya pekiştirmeyi amaçlayan (**halk hikayeleri**) olarak türlere ayırarak incelemiştir (Powell, 2018: 18).

Reyhan Gökben Saluk’a göre: “*Bireyin kendisini, evreni, olanı-biteni vb. anlamlandırma çabasının bir ürünü olarak karşımıza çıkan mitler, geçmişten geleceğe dek uzanan bir tarih ve felsefe bilinci oluşturur. Bu vasfıyla nesiller arası bir köprü vazifesi üstlenir. Mitik bilinç; dini, siyasi ve estetik bir bakış açısıyla hadiselere, medenileşme yolunda teşekkül eden kurumsal alanların bütününe yönelik hâkim bir söylem üretme arzusu ile ortaya çıkar. Zamanın ihtiyacına göre mitler, nesillerin elinde yeniden şekillense de aslına ve ilk şekline has bakır hallerinden mutlaka bir iz taşır. Mitik metinler, ilk-arkaik bilim denemelerinin ve ilk ideolojik diyalektolojinin esin kaynağıdır. Mit, makro ve mikro evren sistematğinde somut olanın soyutlaştırılmasıdır*” (Saluk, 2016: 7).

İsmet Zeki Eyüboğlu “**Anadolu Mitolojisi**” adlı eserinde bu kavramı hem “**söylence**” hem de “**mitos**” olarak ifade etmiştir. **Söylence** (*mitos*) düşünen insanın kendini tabiat ile özdeş duruma getirmesidir. Düşünen insan kendi varoluşunu kavrayabileceği yolu bulmaya çalışan kişidir. Muhakeme etmeyen bir varlığın söylencesi de olamaz. Söylence, kaynağı tabiat karşısında soru sormak ve düşünmek olan bir yaratmadır. En ilkel söylencelerde dahi bireyin tabiata yönelttiği bir soruya yine soran kişi tarafından verilmiş bir yanıt söz konusudur. Söylence varlıklarının niceliği, çeşitliliği ve yaratıcılığı onları ortaya koyan milletin düşünce ve medeniyet yolundaki gelişim evrelerini ortaya koyar. Makro söylenceler büyük medeniyetleri yaratabilen topluluklarda ortaya çıkmıştır. Kendi varoluşunu kavrayabilen, kendi varlığının ötesinde bir doğa ve doğa olaylarının yer aldığı görüşünü benimseyebilen toplumlarda yaratıcılığın tüm detaylarını görmek mümkündür (Eyüboğlu, 2007: 5-7).

Mitoslar, tıpkı tarih ve felsefe gibi toplumların kültürel bilincinin ve gerçekliğinin izlerini taşır. Dolayısıyla mitolojik unsurlar çerçevesinde birtakım ritüellerin araştırılıp incelenmesi, bir topluluğun yaşam biçimi, algılayış şekli, etnik bilinci ve geçmişten günümüze kadar geçirdiği evreleri hakkında değerlendirme yapılabilmesi açısından büyük bir önem taşımaktadır. Bu bağlamda öncelikle çalışmada “mitos” olarak ifade ettiğimiz mitoloji kavramının farklı mitolojiler üzerinde çalışan uzmanlar tarafından yapılan karşılaştırmalı tanımlarına yer verilerek temelde ortak, paydaş bir düşünce sisteminin varlığının gösterilmesi amaçlanmıştır. Daha sonrasında mitoslar çerçevesinde ele alınan Slav mitolojisindeki Kurban ritüelleri hakkında sistematik bir araştırma yöntemi uygulanmıştır. Bu amaçla Türkçe ve Rusça kaynaklar taranmış, veriler analiz edilmiş, elde edilen bilgiler karşılaştırmalı yöntem

analizi ile sunulmuştur. Çalışmanın odak noktasını oluşturan Kurban ritüeli Slav mitolojisinde yer alan vakayinamelerdeki bilgiler, efsaneler veya folklorik temalar içeren kaynaklar ışığında araştırılmış, tanımlama ve çeviri yöntemleri uygulanarak kaynak dilden erek dile karşılaştırmalı bir bakış açısıyla aktarılmıştır.

1.Slav mitoslarında kurban

Slav mitoslarının temel kültlerinden birisi olan doğa, insanoğlunun tasavvur edemediği birçok özelliğe sahiptir. Antik Çağ'da insanlar tabiatla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve onun gizemini anlamlandıramadıkları için etraflarında olup biten yaşamsal bütün belirsizlikleri güdüsel olarak **Tanrılar, ruhlar, vb. görünmez kuvvetlerle** bağdaştırıyorlardı. Öyle ki bütün insan toplulukları karanlık, aydınlık, fırtına, don, güneş, kuraklık, sel, vb. veya hayatlarının tabi olduğu bitkilerin yetişmesi gibi kendilerinden daha güçlü olan tabiat olaylarına riayet ediyorlardı. İnsanlar böylece bu tür güçlerle ruhlar ve tanrılar arasında ilişki kurarak, kozmosun tehdit edici yapısı hakkında çıkarım yaparak fikir sahibi olabilmiflerdir. Dualar, adaklar, vb. ritüeller aracılığıyla bir yandan ruhları sakinleştirip, bir yandan da bir tanrının koruması altına girerek kendi yaşamlarına ait herhangi bir olayın sorumluluğunu kendilerinden daha güçlü varlıklara aktarma imkanına erişmişlerdir (Cotterell ve Storm, 2011: 6-7).

Büyük bir evrenin bütünleyici bir parçası olan ve doğayla iç içe yaşamak zorunda kalan insanoğlu, tarihin bütün dönemlerinde doğa ananın sırlarına erememiş, onun gücü karşısında biçare kalmış ve kendini koruma içgüdüşü içerisinde inandığı **tabiatüstü varlıkları** kişileştirmif veya onlara ritüel olarak kurbanlar vermiştir. Bu ritüeller kimi zaman yüzyıllık bir ağacın etrafında, kimi zaman kutsal bir tepede, kimi zaman deniz kıyısında, inşa edilen özel ibadet yerlerinde gerçekteştirilmiştir (Öksüz, 2014: 36).

Gerek mitolojide gerekse beşeriyetin tecrübe ettiği bütün **şamanistik, totemistik** veya **animistik inanç sistemlerinde** amaç, biçim ve içerik yönünden birtakım farklılıklarla da olsa kurban ritüeline rastlanmaktadır. İnsanoğlu, tanrıların rızasını almak, dertlerinden kurtulmak, şükretmek, hastalıklardan korunabilmek, (*deprem, fırtına, sel, yıldırım, vb.*) doğal afetlerden korunmak ve tarımsal üretimde bolluk, bereket elde etmek için kendinden güçlü olan varlıklara (*tanrılara, ruhlara, doğaüstü güçlere*) kurban adar. Böylelikle kendisine yaşam, ölüm, hasat, doğa olayları, vb. çok önemli olan ancak öngörülemeyen meseleleri kavrayabilme ve kontrol edebilme olanağı sağlamış olur. Bunun yanı sıra bu ritüelle birlikte, toplumlarda ortak bir kimlik ve bireysel aidiyet duygusunun oluşmasına yardımcı olan birtakım gelenekler ortaya çıkar (Daniels, 2014: 10). Bu amaçla insanlığın coğrafi dağınıklıklarına rağmen bütün kavimler (**insan, hayvan, değerli eşya, hasat, bitki, özel mülk, vb.**) ilahi bir amaçla seçilmiş olan *özel bir varlığı* veya nesneyi Tanrılara sunmuştur.

“İnsan kurban etmek, tarihsel açıdan dinsel kurbanın en eski şekillerinden biridir. Bir toplum uygarlaştıka insan kurbanından hayvan kurbanına, yiyecek kurbanına, sonra dualara, gönül tokluğuna doğru gelişir” (Rosenberg, 2003: 40). Bu bağlamda bir toplumun gelişmesi ve medenileşmesiyle birlikte kurban ritüellerinde birtakım şekil değişiklikleri ortaya çıkmıştır.

Rus destanlarında, İlya Muromets ve Alyoşa Popoviç genellikle düşmanlarının başını keserler, kestikleri başı mızrağın ucuna takarlar ve Kneze (*hükümdara*) ya da sınır karakoluna getirirler. Kafası kesilmiş bedeni ise parçalara ayırıp tarlalara saçarlar. Çurila Plenkoviç'in avlusunda kesik kafaların üzerlerine takıldığı kazıklar yer almaktadır. Marinka Kaidalovna'nın avlusu, üzerlerine insan kafaları geçirilmif demir çitlerle çevrilidir. Solovey Razboynik'in topraklarında kesilmiş kahraman başlarının geçirilmif olduğu çelik çitler bulunmaktadır. (Tadevosyan, 2018: 103). Ünlü arkeologlar Irina Petrovna Rusanova

ve Boris Anisimoviç Timoşçuk'a göre; baş kültü farklı uluslarda uzun bir zaman zarfı içerisinde yaygınlaşmıştır. İnanişaya göre, ölmüş kişinin kafasına sahip olan kişi, onun üzerinde güç kazanır ve onun hayat enerjisini elde etmiş olur. (Rusanova ve Timoşçuk, 2007: 135). Kafa avcılığı sembolik bir yamyamlık biçimine dönüşmüştür. (Tadevosyan, 2018: 103).

Slavların insan kurbanları ile ilgili olarak, aynı yazarlar şu şekilde belirtmektedirler: Knez Vladimir zamanında Kiev'de idollerin yerleştirildiği kule şeklindeki evlerin (*terem evlerinin*) avlusunun dışındaki bir tepede kurban ritüellerini gerçekleştirmişlerdir (Rusanova ve Timoşçuk, 2007: 127).

Elizabeth Warner "**Rus Mitleri**" adlı kitabında vakayinamelerde geçen betimlemeleri şu şekilde ifade etmiştir: "*Gümüş kafası ve altın bıyıklarıyla tahtadan bir Perun idoli vardı. Ve sonra Khors, Dazhbog, Stribog, Simargl ve Mokosha vardı. İnsanlar onlara kurbanlar sunarlardı, onlara tanrı derler ve oğulları ile kızlarını onlara götürürlerdi. Ancak bu kurbanlar şeytanlara gitmekteydi ve yeryüzü onlar tarafından kirletilmişti.*" (Warner, 2017: 14).

İlginçtir ki, Knez Vladimir Kiev'de tahta geçer geçmez ilk iş olarak pagan tanrılarına insan kurban etmiştir. Hristiyan Vareg Fyodor ve oğlu Ioann, Kiev'de bulunan pagan idollere yönelik duyulan şükran duygusunun gösterilmesi amacıyla kurban edilmişlerdir (Tadevosyan, 2018: 103).

Knez Vladimir Svyatoslaviç'in 12 Temmuz 983 tarihli pagan kurbanını resmeden Radzyville vakayinamesinin minyatüründe, kurbanların seçimi için gerçekleştirilen kura süreci tasvir edilmiştir. Vakayinamede bu durum "Kura çekelim, kim çıkarsa onu Tanrı'ya kurban edelim!" şeklinde belirtilmiştir. Ölüm kurası zengin Varyag Fyodor'un oğluna çıkmıştır. Vakayinamede bu olay "Kura buna çıktı. /buna düştü." olarak ifade edilmiştir. Minyatürde resmedilen son bölüm ise şöyledir: Knez Vladimir, belinde kılıcıyla tahtta oturmaktadır. Onun önünde de üç genç oğlan durmaktadır. Büyük masanın üstünde bir tarafında dört nokta ve diğer tarafında ise beş noktanın bulunduğu küp şeklindeki kemikler bulunmaktadır. Knez'e en yakın olan gençlerden biri elinde tuttuğu ve ona çıkan kurasını belirleyen küp şeklindeki kemiği gösterir. Bu kemiğim üstünde de genç adamın kurban edilmesinin uygun olacağını işaret eden altı noktalı küp kemik vardır. Bu durum karşısında "Tanrıların isteğini yerine getireceğiz!" ifadeleri kullanılmıştır. (Rıbakov, 1981: 164). Söz konusu minyatürde tasvir edilen ve son derece önemli bir faktör olarak karşımıza çıkan kura süreci, Slav mitoslarında yer alan insan kurbanı ritüelini net bir şekilde gözler önüne sermektedir.

Vakayiname minyatürlerinin yanı sıra, nitel ve nicel olarak insanın toplumsal varlığını inceleyen etnografya da ritüeller aracılığıyla belirlenen Slav kültürüne ait birçok farklı kura çekim yöntemlerine hakimdir. Örneğin; "Sadko" destanında denizde kurban verme kurası tasvir edilmiştir ancak kurban edilmeden önceki kura ritüelinin zarlar aracılığıyla olduğunu tahmin etmek mümkün olmamıştır. Bu bilgiler etnografik araştırmalar ışığında saptanmıştır. Yine bir ritüel olarak Trzciniec (Tshinets) kültüründe soylu erkeklerin defnedilmesi sırasında özellikle kadınların kurban edildiği tespit edilmiştir. Trzciniec (*Tshinets*) kültürü; M.Ö. 19. ve 11. yüzyıllarda günümüz Polonya, Belarus, Baltık Ülkeleri ve Ukrayna'sının topraklarında yer edinmiş Bronz Çağı'na ait arkeolojik bir kültürdür. (Lisenko, Bolşaya Rossiyskaya Entsiklopediya 2004-2017). Kadın kemiklerinin yanında zarların bulunmasının ölüm kurasına dair detayları verdiği düşünülmektedir. Öyle ki, zar atılarak kaderin belirlenme şekli günümüze kadar gelmiş olan "Kura çıktı/düştü!" ifadeleriyle bize bu durumu kanıtlamaktadır (Rıbakov, 1981: 164). Bu anlamda küp şeklindeki kemikler, zarlar aracılığıyla gerçekleştirilen kura ritüelinin Slav mitoslarında yadsınamaz bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

İnsan kurban etme ritüelinin izleri, Kastroma'nın (*Doğu Slavlardaki bereket tanrısı*) cenaze töreni ve Maslenitsa kutlamalarında korkuluk veya kuklaların yakılması şeklinde günümüze kadar korunmuştur. Antropofaji ritüellerinde öncelikle kalp ve karaciğer tercih edilmiştir. Eski insanlara göre, kalp ve karaciğer ruhun merkezidir. Dolayısıyla kurbanın ruhunun gizli dürtülerini öğrenmek ve onun yeniden dirilmesini engellemek için kalp ve karaciğeri yemişlerdir (Tadevosyan, 2018: 103).

İnsan kurbanı, beşerî hayatının en büyük armağan olarak tanrıya sunulduğu, dini nedenlerle bir kişinin ritüel olarak öldürülmesi eylemidir. İnsan kurban etmenin önemi, kanın bir yaşam sembolü olarak algılanmasıyla bağlantılıdır. Eski insanlara göre, dökülen kan tarlaların bereketini artırır, sembolik olarak ekinlerin üzerine serpilirdi, bu nedenle insan kurban etme ritüeli tarımsal halklar arasında göçebeler ve avcılardan çok daha yaygındı. Ancak zamanla, insan kurbanlarının yerini **hayvan kurbanları**, hayvan kurbanlarının yerini de **kansız (bitki ve diğer)** kurbanlar almıştır (Balsis, 2019: 384). Anlaşılacağı üzere insan kurbanı ritüeli, toplumların medenileşmesiyle birlikte içerisinde bulunulan mevcut koşullara ve değişiklik gösteren sosyokültürel faktörlere bağlı olarak hayvan, yiyecek, içecek, değerli eşya, vb. kurbanı şeklini almıştır.

Rus efsanelerinde kan ve yaşam gücüyle hemen hemen aynı olduğu söylenen, dört elementten birisi olan, şifa ve besin sağlayan suyun mucizevi bir kaynaktan geldiği rivayet edilmiştir. Hristiyanlığın kabulü, Rus halkının suya saygı duyma ve kurbanlar verme ritüellerine engel olmamıştır. Kuyulara, ırmaklara, pınarlara veya göllere dualar edilmiş ve kurbanlar verilmiştir. Nehir yakınlarındaki ağaçlara bağlanan atkı veya saç bağları, kuyulara atılan para, mücevher ve Noel ya da Paskalya' da yenen geleneksel yemeklerin bir kısmı bilhassa pınar ve nehir suyunda yaşayan ruhlara sunularda bulunmak amacıyla yapılan ritüellerdir (Warner, 2017: 35).

Kurban ritüeli muhatap kişinin amacına ulaşmak için, belirli bir yerde ve belirli bir zamanda hedef kişiye bir kurban sunması olarak da tanımlanabilmektedir. Örneğin, bir değirmenci Su cinine (**Vodyanoy'a**) canlı bir tavuk fırlattığında, muhatap kişi değirmencidir, hedef kişi su cinidir, kurban bir kuş türüdür, yer (*mekân*) ise nehirdir ve bu ritüel temas eden taraflar arasında dostane ilişkilerin korunmasına yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Bu yapının unsurları belirli bir kurban ritüeli çerçevesinde zaman içerisinde değişebilmektedir. Öyle ki bazı unsurlar zamanla kaybolabilir veya anlamsızlaştırılabilir (Petkeviç, «Vodnaya jertva» v russkoy kul'turnoy traditsii).

Hint-Avrupa halklarının atalarının Tanrı adına verdikleri kurbanlarının hala anlaşılmaz bir güce sahip olduğu düşünülmektedir. Kurban ritüellerinin oldukça farklı ve çeşitli olduğu bilinmektedir. En sık sunulan kurbanlar dualar olup, bunların en güçlüleri güneş tanrılarına ve Rod'a (*atalara*) yönelik, onların yaptıklarını yücelten ilahilerdi. Kurban ritüellerinde şarkı söylenir, dans edilir ve çelenkler kullanılırdı. Kutsal sayılan söğüt, huş, ladin veya çam ağaçlarının dalları, çiçekler, güzel kokulu tütsüler, şenlik ateşleri, su, süt, hasatlardan elde edilen tahıl, kadın ve erkek zanaatkarlar tarafından yapılan nesnelere kurban edilirdi. Tanrıları ve ataları (*babaları*) onurlandırmanın bütününe, tüm ritüellere "**жертвоприношение**" (*kurban verme/ kurban etme*) denirdi. Bu inanışa göre en değerli, paha biçilmez kurban hayattır ve hayatın sembolü de kandır. Dahası, hayat son derece manevi bir anlamda ve tezahürlerinin bütünlüğünde kastedilmektedir. Hristiyanlık öncesi halkların değer verdiği şey, günümüzde düşündüğümüz gibi fizyolojik bir öldürme eylemi değil, Tanrı'ya ve atalara-torunlara hayatı/ canı feda etmenin yüksek mertebesi ve son hakkı olarak değerlendirilmiştir. Kişinin etnosunun içsel tapınağı, o kişi kimerik / mutasyona uğramış, genetik olarak kusurlu bir bilince veya sonsuz kan karışımlarıyla başka halklar içinde duygusuz bir duruma getirilmediği sürece, her insanda mevcuttur. Çok eski ataların dünyasında, güç için değil, kan için kurban edilmek üzere seçilme düşüncesine değer

verilirdi. Kan, ruhu ve cinsi temsil etmekteydi. Etnos (etnik gruplar) ise hem kan hem de bireysel yaşamın bireyle temas ettiği daha derin bir seviyeden gelen bir şeydir. Bu iç içe geçiş, değişen ve istikrarsız bir dünyada kutsal bir dayanağa sahip olmak için gereklidir (Bajenova, 2013: 13). Bu bağlamda sembolik bir anlam çerçevesinde değerli ya da kutsal addettikleri nesnelere çeşitli ve değişik şekillerde kurban ederek, Slav topluluklarının hem Tanrıları şereflendirmek hem de manevi, içsel bir huzur elde etmek istedikleri söylenebilir.

Slav topraklarını ziyaret eden seyyahlar, insan kurbanlarının nadiren salgın hastalık, savaş veya ulusal talihsizlik vesilesiyle, sadece **Çernobog kültüne** hizmet eden kilise adamları tarafından verildiğini belirtmektedirler. **“Чернобог”** (*Çernobog*), Baltık- Slav mitolojisinde uğursuzluk getiren kötü tanrıdır (Slovari i Entsiklopedii na Akademike). Vakaların büyük çoğunluğunda, kendi dünyalarındaki gelenekte olduğu gibi, tanrılara hayvanlar kurban edilirdi. Genel olarak sunaklarda güzel kokular, aynı biçimde kokulu otlar, çiçek çelenkleri ve lezzetli yiyecekler sunulurdu. Ateşin içine kan ve yağ dökülür, ayine katılan herkes tarafından et yenir ve hayvanların kafatasları Slav pagan tapınağını çevreleyen kazıkların üzerine konurdu. Bununla ilgili olarak İmparator VII. Konstantinos Slav Rusların tanrılarına ekme kurban ettiklerini belirtmekte ve bir süre kuşların bıçaklanıp bıçaklanmaması veya serbest bırakılıp bırakılmaması konusunda fikir ayrılıklarına düştüklerini ve bu konuda tartıştıklarını ifade etmektedir. Procopius ise tanrılara boğa sunulduğunu, Arap seyyah Masudi ise darı kurban edildiğini belirtir. Darı Slav topraklarındaki ilk ve en sevilen tahıllardan biriydi. Bu ritüel, İbn Liszt adında başka bir Arap gezgin tarafından da şu şekilde doğrulanmaktadır: “Slavlar en çok darı ekerler. Taneler kovalara konur, gökyüzüne kaldırılır ve şöyle derler: “Rabbim, bize yiyecek veren sensin, onu bize bol bol ver”. İbn Fallah, Slavların kurbanda sarhoş edici içki (**braga**) ile libasyon yaptıklarını belirtmektedir. Günümüze ulaşan ilahiler ve dualarda ise bazı tanrıçalara kurban edilen çiçekler ve kuşlardan bahsedilir. Bunların yanı sıra, Slav inançları kadar barışçıl olmayan diğer inanışlarda bile, keçi kurbanı ritüellerde insan kurbanlarının yerini almıştır. **“Günah keçisi”** ifadesi de buradan gelmektedir. Keçi, üzerine yüklenen tüm insan günahlarından arındırılmıştır (Gruško ve Medvedev, 2006: 215-216). Seyyahlar tarafından belirtilenlere bakıldığında, Çernobog kültüne hizmet eden kiliseye bağlı din adamları dışında insan kurbanı verilmediği, çoğunlukla hayvan (*kuş, boğa, keçi, vb.*) olmak üzere çeşitli kokulu otlar, çiçekler, yiyecekler, ekme, içki ve en çok sevilen tahıllardan birisi olan “darı” kurban ritüellerinin düzenlendiği ifade edilebilir.

Sonuç

Slav Mitolojisinin tarihi ve coğrafi genişliği içerisinde kurban ritüeli dini, sosyolojik ve kültürel bir yere sahiptir. Slav mitoslarında kozmik dengeyi korumanın yollarından biri, tanrılara veya kutsal varlıklara adanan mitler, ritüeller ve törenler yapmaktır. Kurban ritüelleri doğanın döngüsü, tanrıların memnuniyeti ve topluluk bağlarının güçlendirilmesi gibi çeşitli amaçlar için gerçekleştirilmiştir. Slav mitoslarında çeşitli şekillerde yapılan Kurban eylemi, Tanrılara hediye sunulmasının yanı sıra, toplumun birlik ve beraberliğine süreklilik kazandırmak, dayanışmayı güçlendirmek ve nesiller arasında bir köprü oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen bir ritüeldir. İnsanoğlu güdül olarak acizliğinden kurtulmak, toplum içerisindeki varlığını devam ettirmek, sosyal bir varlık olarak içerisinde bulunduğu topluma entegre olabilmek, kendi yararına olacak olanı elde etmek ve kendi yaşamını kurtarmak için kurban ritüeline başvurmuştur. Bu ritüellerin detayları ve yaygınlığı zamanla ve bölgesel farklılıklara göre değişiklik göstermiştir.

Bu çalışmada öncelikle, mitoloji ve mitos kavramları üzerine derinlemesine bir inceleme yapılmış, mitos kavramının bilim insanları arasında farklı şekillerde tanımlandığına dikkat çekilmiş, mitolojinin

etimoloji, etnoloji, filoloji gibi bilim dallarıyla güçlü bir bağa sahip olduğu vurgulanarak, kültür incelemelerinin temelinde önemli bir yere sahip olduğu belirtilmiştir. Özellikle, mitolojinin kurban ritüeli üzerinde durularak, insanların doğaüstü varlıklara, tanrılara ve ruhlara yönelik bu geleneklerle nasıl bir ilişki kurdukları incelenmiştir. Görülmektedir ki insanlar, dualar, adaklar ve ritüeller aracılığıyla, doğanın tehdit edici yapısı hakkında çıkarımlar yapmaya ve bu güçleri sakinleştirip, kendi yaşamlarına dair belirsizlikleri kontrol etmeye çalışmışlardır.

Ayrıca Slav mitolojisinin doğa kültleri ve kurban ritüelleri üzerine odaklanılarak, antik çağlardan günümüze kadar olan dönemlerdeki inanç sistemleri ve ritüel uygulamaları ele alınmıştır. Doğanın karşı konulamaz güçleri karşısında insanların yaşamsal belirsizlikleri anlamlandırmak ve kontrol etmek için doğaüstü varlıklara yaptıkları kurban ritüellerinin evrimi gösterilmekte ve bu geleneklerin, toplumların kimlik oluşturmasına nasıl katkıda bulunduğu vurgulanmaktadır.

Çalışmada farklı coğrafyalarda ve dönemlerde gerçekleştirilen ritüellerin çeşitliliğine ve bunların zaman içinde nasıl değişim gösterdiğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca, insan kurbanı ritüelinin hayvan, yiyecek ve diğer değerli nesnelere yer değiştirmesi süreci açıklanmaktadır. Bu evrimde, ritüellerin temelinde yatan amaçların, biçimlerin ve içeriklerin değiştiği ve toplumların medenileşmesiyle birlikte nasıl adapte olunduğu üzerinde durulmaktadır. İnsan kurbanı ritüeli, antik toplumlarda, özellikle tarımsal faaliyetlerle doğrudan ilişkili olan doğa olaylarına müdahale etme çabasıyla bağlantılıdır. Bu ritüel, belirli tanrılara veya güçlere karşı bir çeşit bağışlama veya dengeleme eylemi olarak görülebilir. Bilimsel bir perspektiften bakıldığında, bu eylemlerin toplumsal düzeni sürdürmek, tarımsal başarıyı temin etmek ve belirsizlikle baş etmek amacı taşıdığı söylenebilir. Aynı zamanda, ritüel uygulamalardaki evrim, toplumların medenileşmesiyle paralel olarak gözlemlenmiştir. İnsan kurbanının yerini zamanla hayvan, yiyecek ve diğer semboller almış, bu da toplumsal, ekonomik ve dini değişimlerle birlikte şekillenmiştir. Dolayısıyla Hristiyanlık öncesi ritüellerin bazı unsurlarının Hristiyanlaşma sonrasında da devam etmesi, kültürel sürekliliği ve adaptasyonu göstermektedir.

Sonuç olarak, çalışma Slav mitolojisinin temel kültlerini kavramak, doğa kültlerinin evrimini takip etmek ve insan kurbanı ritüellerinin sosyal, kültürel ve dini bağlamdaki rolünü idrak etmek için bilgilendirici bir içeriğe sahiptir. Bu ritüellerin insanların doğayla, tanrılarla ve birbirleriyle olan ilişkilerini nasıl şekillendirdiğini ve toplumların ortak değerlerini nasıl inşa ettiğini anlamak, Slav mitolojisinin derinliklerine bir pencere açacaktır.

Kaynakça

- Bajenova A. İ. (2013). Legendı i bogi drevnih slavyan. Seriya "Bogi drevnih slavyan". Moskva: Algoritm.
- Balsis R. (2019). Balto-Slavyanskiye issledovaniya XX. sbornik nauçnih trudov. Yazıçestvo baltov: çeloveçeskiye jertvoprinoşeniya. Moskva. 384.
- Cotterell A., Storm R. (2011). Büyük Dünya Mitolojisi Ansiklopedisi. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Daniels M. (2014) Bir Nefeste Dünya Mitolojisi (4.Baskı). İstanbul: Maya Kitap.
- Eyüboğlu İ. Z. (2007) Anadolu Mitolojisi, İstanbul: Derin Yayınları.
- Gruşko Y. A., Medvedev Y. M. (2006). Russkiye legendı i predaniya. Moskva: Eksmo. 215,216.
- Lisenko C. D. Bolşaya Rossiyskaya Entsiklopediya 2004-2017.
<https://old.bigenc.ru/archeology/text/4212346> (Erişim Tarihi: 06.12. 2023)
- Öksüz, G. (2014). Ana Hatlarıyla Rus Mitolojisi, İstanbul: Çeviribilim Yayınları.
- Petkeviç A. V. «Vodnaya jertva» v russkoy kul'turnoy traditsii. Jivaya starina. 2006. №3
http://Annales.info/rus/ethnografia/vod_zhert.htm (Erişim Tarihi: 16.10. 2023)

- Powell B. B. (2018). *Klasik Mitoloji*. (7.baskıdan çeviri). Çeviri: Sinan Okan Çavuş, İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Rıbakov B. A. (1981). *Yazıçestvo drevnih slavyan*. Moskva: Nauka.
- Rosenberg D. (2003). *Dünya Mitolojisi. Büyük Destan ve Söylenceler Antolojisi*. (3.Baskı). Ankara: İmge Kitabevi.
- Rusanova I. P., Timoşçuk B. A. (2007). *Yazıçeskiye svyatilişa drevnih slavyan*. Moskva: Ladoga-100.
- Saluk R. G. (2016). *Türk Mitolojisine Giriş* (2.Baskı). Mit ve Mitoloji. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Slovari i Entsiklopedii na Akademike. Entsiklopediya mifologii. Mifi narodov mira. https://dic.academic.ru/dic.nsf/enc_myphology/4407 (Erişim Tarihi: 02.01.2024)
- Tadevosyan T. V. (2018). *Çeloveçeskiye jertvoprinoşeniya i kannibalizm (na materiale nartskogo eposa i russkih bilin)*. Vestnik Severo- Vostoçnogo federal'nogo universiteta imeni M. K. Ammosova: Seriya Eposovedeniye. № 1 (09).
- Warner E. (2017). *Rus Mitleri*, Ankara: Phoenix Yayınevi.